

Inhoudstafel

I. Inleiding

1. Inhoud.....	6
<u>1.1. Onderwerp</u>	6
<u>1.2. Geografische afbakening</u>	8
<u>1.3. Chronologische afbakening</u>	9
2. Methode.....	10
<u>2.1. Definitie van de industriële archeologie</u>	10
<u>2.2. Ontstaan en evolutie van de industriële archeologie</u>	12
<u>2.3. Methode van de industriële archeologie</u>	14
<u>2.3.1. Historisch onderzoek</u>	15
A. Archiefbronnen	
B. Andere geschreven (gedrukte) bronnen	
<u>2.3.2. Iconografische bronnen</u>	16
A. Schilderijen, gravures en andere artistieke afbeeldingen	
B. Foto's	
C. Films	
<u>2.3.3. Mondelinge overlevering en tradities</u>	17
A. Herinneringen	
B. Vakmanschap	
<u>2.3.4. Inventarisatie en registratie</u>	17
<u>2.4. Industriële archeologie en de spoorwegen</u>	18
<u>2.5. Gebruikte methode</u>	18
<u>2.5.1. Status van het onderzoek</u>	18
A. Publieke archieven	
B. Andere geschreven bronnen	
<u>2.5.2. Iconografische bronnen</u>	19
<u>2.5.3. Inventarisatie en registratie</u>	19
A. Typologie als hulpmiddel bij inventarisatie	
<u>2.5.4. Interpretatie van de gegevens</u>	20

II. Historische schets en status van het onderzoek

1. Korte schets van de spoorweggeschiedenis.....	21
<u>1.1. De eerste spoorwegen</u>	21
<u>1.2. De eerste Belgische spoorwegen</u>	22
<u>1.2.1. De paardenspoorwegen</u>	22
<u>1.2.2. Handelsoorlog met Nederland</u>	22
<u>1.2.3. De eerste Belgische spoorwegen</u>	23
A. Fase 1: 1833-1844: de Staat legt de eerste lijnen	
B. Fase 2: 1844-1870: de periode van de concessies	
C. Fase 3: vanaf 1870: de Staat start met het terugkopen van lijnen	
<u>1.2.4. De Belgische spoorwegen en wereldoorlog I</u>	26
<u>1.2.5. Oprichting van de NMBS</u>	27

<u>1.2.6. De NMBS en WO II</u>	28
<u>1.2.7. Elektrificatie</u>	29
<u>1.2.8. Herstructurering</u>	29
<u>1.2.9. Toekomst</u>	30
2. Spoorwegstations	30
<u>2.1. Inleiding</u>	30
<u>2.2. Functies van het station</u>	31
<u>2.3. Stationstypes</u>	32
<u>2.4. Stationsarchitectuur</u>	33
<u>2.4.1. Algemene stationsarchitectuur</u>	34
A. De 19 ^{de} eeuw	
B. De 20 ^{ste} eeuw	
<u>2.4.2. Stationsarchitectuur in België</u>	36
A. Algemeen	
B. De architectuurstijlen	
<u>a) Stations van de Staat</u>	
<u>b) Stations van de privé-maatschappijen</u>	
C. Typologie van De Bot	
<u>a) Terminologie</u>	
<u>b) Stations van de Staat</u>	
<u>c) Haltes van de Staat</u>	
<u>d) Stations van de privé-maatschappijen</u>	
3. Seinhuizen	47
<u>3.1. Seinen</u>	47
<u>3.2. Wissels</u>	48
<u>3.3. Geschiedenis van seingeving in België</u>	48
<u>3.3.1. Vlaggen en lantaarns</u>	48
<u>3.3.2. Seinhuizen</u>	49
<u>3.4. Belgische seinhuisarchitectuur</u>	50
<u>3.4.1. Algemeen</u>	50
<u>3.4.2. Typologie</u>	51
A. De oudste modellen.	
<u>a) Type Saxby</u>	
<u>b) Type wachterswoning</u>	
B. De periode 1926-1940	
<u>a) Type traditionele stijl</u>	
<u>b) Type mechanische seinhuizen</u>	
<u>c) Houten seinhuizen</u>	
C. Na WO II	
D. Periode van 1960 tot nu	
4. Spoorwegbruggen	58
<u>4.1. Soorten bruggen</u>	58
<u>4.1.1. De balkbrug</u>	59

<u>4.1.2. De boogbrug</u>	60
<u>4.1.3. De hangbrug</u>	60
5. Urbanisatie	60
<u>5.1. Welke invloed had een station op de stadsontwikkeling in de 19de eeuw?</u>	60
<u>5.1.1. Inleiding</u>	60
<u>5.1.2. De locatie van het station</u>	61
<u>5.1.3. Bevolkingsgroei</u>	61
<u>5.1.4. Stadsverfraaiing in de tweede helft van de 19de eeuw</u>	62
<u>5.1.5. De uitbreiding van het stationskwartier</u>	63
A. Het station als poort van de stad	
B. De 'Statieplaats'	

III. Gegevens

1. Geschiedenis van de concrete lijnen binnen de driehoek Antwerpen-Mechelen-Lier	65
<u>1.1. Lijn Brussel-Antwerpen</u>	65
<u>1.2. Lijn Antwerpen-Keulen</u>	65
<u>1.3. Lijn Kontich-Lier</u>	65
<u>1.4. Lijn Antwerpen-Hasselt (via Boechout en Lier)</u>	66
<u>1.5. Lijn Mechelen-Terneuzen</u>	66
<u>1.6. Het ringspoor rond Antwerpen</u>	66
<u>1.7. Lijn Antwerpen-Douai</u>	66
<u>1.8. Antwerpse fortenlijn</u>	67
<u>1.9. Lijn Schaarbeek – Antwerpen-Zuid</u>	67
<u>1.10. Lijn Duffel-Lier</u>	67
<u>1.11. Moderniseringswerken in de jaren '30</u>	67
<u>1.12. Veranderingen na WO II</u>	68
2. Geschiedenis van de ontwikkeling van het stationskwartier in de steden Antwerpen, Mechelen en Lier	69
<u>2.1. Antwerpen</u>	69
<u>2.1.1. Antwerpen: Centraal station</u>	69
<u>2.1.2. Antwerpen: Zuidstation</u>	71
<u>2.2. Mechelen</u>	72
<u>2.3. Lier</u>	74
3. Inventaris	76
<u>3.1. Inventaris stations</u>	76
<u>3.2. Inventaris seinhuizen</u>	97
<u>3.2.1. Probleem bij de inventarisatie van seinhuizen</u>	97
<u>3.2.2. Inventaris seinhuizen</u>	97
<u>3.3. Inventaris spoorwegbruggen</u>	106

IV. Interpretatie van de gegevens

1. Huidige status	114
1.1. Wat is er van de stations geworden?	114
<u>1.1.1. Niet-afgebroken stations</u>	114
<u>1.1.2. Afgebroken stations</u>	115
1.2. De verdwenen seinhuizen en hun plaats binnen de spoorweginfrastructuur	115
<u>1.2.1. Het seinhuis als gebouw met een eigen functie en uitzicht</u>	116
<u>1.2.2. Seinhuizen en standaardisatie</u>	117
<u>1.2.3. Het seinhuis als vertegenwoordiger van de Art Nouveau in de spoorweginfrastructuur</u>	118
<u>1.2.4. Het seinhuis als vergeten gebouw</u>	118
<u>1.2.5. Is er een toekomst voor seinhuizen?</u>	119
<u>1.2.6. De beperkte informatie</u>	120
1.3. Spoorwegbruggen: opvallende elementen in het landschap	121
<u>1.3.1. De impact op het landschap van de eerste bruggen</u>	121
<u>1.3.2. Zijn de spoorwegbruggen nog steeds imposante elementen in het landschap?</u>	122
1.4. Beschermd spoorwegpatrimonium	125
<u>1.4.1. Stations</u>	126
2. Architectuur	127
2.1. Stationsarchitectuur	127
<u>2.1.1. Verschillende stationstypes binnen dezelfde regio</u>	127
A. Stations van hetzelfde type	
B. Factoren die bepaalden dat niet alle stations er hetzelfde uitzien	
<u>2.1.2. Standaardtype 1873: verplicht door de Staat</u>	130
<u>2.1.3. De oliecrisis en de architectuur van de jaren '70 en '80</u>	132
2.2. Spoorwegbruggen	134
<u>2.2.1. Waterlopen in Mechelen. Waarom werd Mechelen het netwerkknooppunt?</u>	134
<u>2.2.2. Draaibruggen en boogbruggen</u>	136
A. Draaibruggen en hun evolutie	
B. Boogbruggen	
3. Vergelijking van de ontwikkeling van de stationskwartieren van Antwerpen, Mechelen en Lier	139
<u>3.1. Buiten de stadsomwalling</u>	139
<u>3.2. Op weg naar een vlottere verbinding</u>	140
<u>3.3. Stationsplein</u>	141
<u>3.4. Winkel-, eet-, drink-, en slaapgelegenheden</u>	142
<u>3.5. Stationsverfraaiing en nationalisme eind 19de en begin 20ste eeuw</u>	142
<u>3.6. Conclusies</u>	147

4. De aanpassingen naar aanleiding van het eerste elektrificatieproject van België	148
<u>4.1. Twee extra sporen en de nieuwe stations</u>	148
<u>4.2. De aanpassingen aan de bruggen</u>	149
<u>4.3. Elektrische seinhuizen</u>	150
<u>4.4. Andere elektrificatiewerken</u>	151

V. Conclusies

1. Beperkte informatie	152
2. Stationsarchitectuur	152
3. Seinhuysarchitectuur	153
4. Spoorwegbruggen	153
5. De elektrificatie van het spoorwegnet	154
6. Huidige status van het spoorwegpatrimonium	154
7. De stationskwartieren	155

VI. Bibliografie	156
-------------------------------	-----